

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

ВАКУЛЕНКО Олена Василівна

УДК 37. 013. 42

**ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Капська Алла Йосипівна,

Національний педагогічний університет

імені М.П.Драгоманова,

завідувач кафедри соціальної педагогіки

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Міщик Людмила Іванівна,

Запорізький державний університет,

декан факультету соціальної педагогіки і психології

кандидат педагогічних наук,

Свириденко Світлана Олександрівна,

Інститут проблем виховання,

старший науковий співробітник

Провідна установа:

Волинський державний педагогічний університет імені

Л.Українки,

кафедра соціальної педагогіки,

Міністерство освіти і науки України, м.Луцьк.

Захист відбудеться 22 січня 2002 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано " 20 " грудня 2001 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л.В.Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах радикальної соціально-політичної трансформації нашого суспільства, коли відновлюється державність, відродження багатогранного культурно-історичного досвіду та традицій національного виховання надзвичайно активізувалася проблема духовного і фізичного розвитку молодого покоління, становлення його як соціальної особистості. Як здоров'я населення віддзеркалює минуле та сьогодення країни, так і її майбутнє безпосередньо залежить від здоров'я молоді.

За даними Міністерства освіти і науки України різні порушення статури мають приблизно 60% дітей шкільного віку, відхилення від норми у серцево-судинній системі - 30-40%, неврози - 30%. Результати вибірових досліджень цього ж міністерства показали, що 36% учнів загальноосвітніх шкіл України мають низький рівень фізичного здоров'я, 34% - нижче за середній, 23% - середній, 7% - вище середнього, і лише 1% - високий.

Сьогодні на здоров'я підлітків помітніше впливають фактори, дія яких раніше була значно меншою. Інтенсивність дії факторів ризику зростає у підлітковому віці, зокрема це стосується зниження фізичного і підвищення нервово-психологічного навантаження, інформаційного перевантаження, потягу частини підлітків до шкідливих звичок.

Сьогодні досить гостро постає необхідність розробки і запровадження конкретних дій, спрямованих на покращення здоров'я підлітків та молоді. Одним із ефективних шляхів вирішення цього завдання є створення умов для формування здорового способу життя молодих людей через сприйняття ідеалу і норм здорового, багатоманітного та щасливого життя кожного з них і усвідомлення негативного впливу наркотичного, токсичного, алкогольного, нікотинного отруєння на організм, психіку тощо.

Аналіз наукових праць свідчить про відсутність однозначного підходу до проблеми формування здорового способу життя. Проте різні визначення, класифікації здоров'я, здорового способу життя в цілому не суперечать одне одному, а навіть взаємодоповнюють, взаємопідсилюють і дозволяють розглядати їх з різних позицій. Так, різні напрями виховної роботи в школі по формуванню здорового способу життя розробляли Г.І.Власюк, О.Д.Дубогай, В.Г.Кузь, С.О.Свириденко, А.Л.Турчак; психологічні особливості виховання особистості розглядали І.Д.Бех, Н.Ю.Максимова, С.К.Масгутова, І.В.Нікітіна, Р.Ф.Пасічняк, І.М.Романишин, М.В.Савчин, Л.С.Ульяницька; питанням формування ціннісних орієнтацій підлітків приділяли увагу С.В. Лапаєнко, О.Ф. Турянська, К.Н. Шамлян; становлення соціальної активності підлітків знайшло відображення у працях К.М.Власова, В.П.Землянухіна, М.С.Китаєва, О.Г.Карпенко, Н.Д.Пономарчука тощо.

Однак, як підкреслює Л.П.Сущенко, хоча шкільна педагогіка має величезне значення для прищеплення цінностей здорового способу життя особистості у процесі її становлення, але вона не вбирає всіх багатогранних виховних засобів, що є в арсеналі соціальної педагогіки. За своєю суттю саме соціально-педагогічна складова соціальної технології є домінантою. В цьому процесі діяльність соціальних педагогів посідає своє, особливе місце по формуванню здорового способу життя підлітків. На сьогодні ж поза увагою дослідників залишилась проблема соціальної ролі формування здорового способу життя в процесі становлення особистості підлітка, виявлення факторів впливу на цей процес, їх взаємозв'язок; недостатньо висвітлено і розроблено зміст і особливості підготовки спеціалістів, котрі можуть створити умови для розгортання соціального поля діяльності по формуванню здорового способу життя підлітків.

Соціальна значущість визначеної проблеми та її недостатнє вивчення й обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **"Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці"**. Тема входить до плану наукових досліджень кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Центру теорії та методики соціальної роботи Українського інституту соціальних досліджень, затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 12 від 26.06.2001 р.), та Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 8 від 30.10.2001 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування здорового способу життя підлітків в різних сферах їх життєдіяльності.

Предмет дослідження – формування здорового способу життя як одна із соціально-педагогічних умов становлення особистості у підлітковому віці.

Мета дослідження – виявлення особливостей процесу формування здорового способу життя як передумови соціального становлення особистості підлітка, розробка механізмів впливу на нього та визначення шляхів і засобів формування у молоді здорового способу життя.

В основу дослідження покладено **припущення**, що соціальне становлення особистості підлітка у процесі формування здорового способу життя відбуватиметься більш ефективно, якщо соціально-педагогічна складова цього процесу забезпечуватиме усвідомлення підлітками необхідності мотивації здорового способу життя, а соціальні педагоги, соціальні працівники повинні мати спеціальну теоретичну та технологічну

підготовку до реалізації соціальних проєктів щодо здорового способу життя підлітків.

Відповідно до мети і гіпотези були поставлені такі **завдання дослідження**:

– обґрунтувати і виявити особливості процесу формування здорового способу життя як передумови соціального становлення особистості;

– розробити соціально-педагогічні механізми впливу на формування навичок здорового способу життя;

– визначити й апробувати оптимальні шляхи впровадження соціальних проєктів щодо здорового способу життя;

– розробити і впровадити нові методики організаційно-педагогічної роботи по формуванню у молоді здорового способу життя.

Теоретико-методологічною основою дослідження є теорія цілісного соціально-педагогічного підходу до становлення особистості (І.С.Кон, В.Г.Кузь, Л.І.Міщик, Л.А.Романенкова), теорія та практика виховання, навчання дітей і підлітків відповідно до засад здорового способу життя (Т.Є.Бойченко, Г.І. Власюк, А.П.Голобородько, С.О.Свириденко); методи формування ціннісних орієнтацій у підлітковому віці (С.В.Лапаєнко, Ж.О.Омельченко, М.В.Савчин); визначення психолого-педагогічних особливостей розвитку і формування особистості підліткового віку (І.Д. Бех, О.Д.Дубогай, Л.С.Виготський, А.С.Макаренко, Н.Ю.Максимова, Л.П.Сущенко, В.О.Сухомлинський), формування усвідомлення здорового способу життя (Л.Б.Бочева, В.П.Землянхін, І.А.Федь), соціально-медичні аспекти процесу формування здорового способу життя (М.М.Амосов, І.І.Брехман, Ю.П.Лисицин, В.А.Ліщук, Е.В.Мосткова, З.А.Шкірняк-Нижник); положення основних державних документів, що стосуються формування здорового способу життя молодого покоління України.

Для вирішення накреслених завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних **методів**:

теоретичні методи – аналіз, порівняння, узагальнення педагогічних, психологічних, медичних, соціологічних основ досліджуваної теми; аналіз документів, які регламентують процес формування здорового способу життя, навчально-методичної літератури щодо професійної орієнтації в оздоровчому процесі підлітків.

емпіричні методи – вивчення соціально-педагогічного досвіду роботи, фокус-групи, глибинні інтерв'ю, анкетування, експертне оцінювання, педагогічний експеримент, статистичні методи обробки матеріалів.

Базою дослідження стали обласні центри соціальних служб для молоді України,

Соціальна служба для молоді Київської державної адміністрації, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Запорізький державний університет. Дослідженням було охоплено 27 центрів соціальних служб для молоді, 120 соціальних педагогів, соціальних працівників, студентів, близько 1500 підлітків.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у визначенні соціально-педагогічної сутності процесу формування здорового способу життя у підлітковому віці, висвітленні теоретико-методологічних засад формування здорового способу життя, виявленні соціально-педагогічних умов щодо реалізації соціальних проектів, розкритті нових підходів (основних напрямів соціально-педагогічної діяльності з урахуванням вікових особливостей підлітків, оцінювання соціальних проектів) до організаційно-педагогічної діяльності соціальних педагогів, обґрунтуванні технології підготовки соціальних педагогів, визначенні педагогічних чинників впровадження соціальних проектів по формуванню здорового способу життя.

Практичне значення дослідження: розробка загальної моделі соціально-педагогічної діяльності соціального педагога по формуванню здорового способу життя підлітків, методики наукової оцінки ефективності впровадження соціальних проектів, спрямованих на формування здорового способу життя; створення комплексу науково-методичних матеріалів для соціальних педагогів по формуванню здорового способу життя молодого покоління (програм, посібників, навчальних планів, тренінгів для інтегративного курсу "Формування здорового способу життя"); участь у розробці наукових проектів Українського інституту соціальних досліджень "Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи" (1999 р.), "Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан і перспективи розвитку" (1999 р.), "Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді" (2000 р.); розробка навчального посібника для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців "Формування здорового способу життя" (2000 р.); виконання індивідуальних досліджень "Фахова підготовка спеціалістів соціальної спрямованості в Україні" (1999 р.), "Формування професійної компетентності соціального педагога щодо здорового способу життя дітей та молоді" (2000 р.); проведення експертної оцінки ефективності соціальних проектів з формування здорового способу життя Соціальної служби для молоді Київської міської держадміністрації (2001 р.).

Особистий внесок автора – розробка технологій і методик щодо організації системи роботи у молодіжному середовищі по формуванню здорового способу життя, що

забезпечує об'єктивні умови соціального становлення особистості; науково-методичне забезпечення підготовки педагогів і соціальних працівників до розробки і реалізації соціальних проектів по формуванню здорового способу життя. У спільних публікаціях відображені основні ідеї та кількісні результати, отримані автором дослідження.

Вірогідність та надійність одержаних результатів забезпечені методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, що відповідають предмету, меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки респондентів, а також якісним та кількісним аналізом отриманого експериментального матеріалу та багаторічною практикою.

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалися автором у процесі дослідно-експериментальної роботи на тренінгах, фокус-групах, лекційних заняттях з працівниками центрів соціальних служб для молоді, студентами Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Запорізького державного університету. Матеріали дослідження обговорювалися на Міжнародних конференціях українсько-канадського проекту "Молодь за здоров'я" (жовтень 2000 р., грудень 2001 р., м.Київ), Міжнародній конференції "Дитинство в Україні: права, гарантії, захист" (листопад 2000 р., м.Київ), конференції "Стратегія формування здорового способу життя" (жовтень 2000 р., м.Київ); навчальних семінарах для різних категорій соціальних працівників та державних службовців (1998-2001 рр., м.Київ); на щорічних науково-практичних звітних конференціях Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова; на наукових семінарах Українського інституту соціальних досліджень, Українського державного центру соціальних служб для молоді, Соціальної служби для молоді Київської міської державної адміністрації (1996 - 2001 рр.).

Впровадження результатів дослідження. Розроблені програми, рекомендації по формуванню здорового способу життя у підлітковому віці використовуються в регіональних соціальних службах для молоді (довідка № 151/52 від 25.09.2001 р.), Соціальній міській та районних службах для молоді Київської міської державної адміністрації (довідка № 416 від 14.09.2001 р.), Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (довідка № 53 від 18.12.2001 р.), Українському інституті соціальних досліджень (довідка № 345 від 4.12.2001 р.), партнерами українсько-канадського проекту "Молодь за здоров'я" (довідка № 13 від 28.09.2001 р.).

Публікації. Основні результати дослідження автора по темі дисертації висвітлені у 8 публікаціях, з них 4 одноосібні, у тому числі у фахових виданнях – 3.

Структура дисертації, основний текст якої викладено на 178 сторінці комп'ютерного набору, складається із вступу, двох розділів з висновками по кожному з них, загальних висновків, списку використаних літературних джерел (218 найменувань) та 11 додатків. Робота містить 13 рисунків і 9 таблиць на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовуються актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу, основні теоретико-методологічні засади, методи і завдання дослідження, охарактеризовані наукова новизна, теоретичне і практичне значення дослідження, наведено інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, дані про структуру дисертації.

У першому розділі – **"Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічний феномен"** – висвітлено сучасні науково-теоретичні засади формування здорового способу життя, виявлено соціально-педагогічні особливості цього процесу у розвитку особистості підліткового віку, розкрито основні соціально-правові аспекти формування здорового способу життя молодого покоління в Україні.

Здоров'я людини є складовою глобального значення, що може розглядатися як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, як додатковий капітал, як індивідуальна і суспільна цінності, явище системного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з оточуючим середовищем.

Вченими різних наукових галузей (медичної, педагогічної, психологічної, філософської, суспільної) обґрунтовуються визначення та підходи до понять "здоров'я" та "здоровий спосіб життя". У своїх працях розкривали ці поняття вчені сучасності Г.Л. Апанасенко, Т.Є.Бойченко, Б.І.Бутенко, Д.Д.Венедиктов, Г.П.Голобородько, Д.А.Ізуткін, Б.М.Ільїн, В.П.Казначеев, І.Д.Калайков, С.В.Лапаєнко, В.О.Ліщук, Ю.П.Лисицин, О.В.Мосткова, Л.А.Попова, С.О.Свириденко, В.М.Сидоров, А.Д.Степанов, Л.П.Сущенко, Г.Г.Царегородцев та ін.

Так, А.Д.Степанов, Д.А.Ізуткін дають формулювання, в якому підкреслюється активна роль здорового способу життя у зміцненні здоров'я: "здоровий спосіб життя - це типові та істотні для даної суспільно-економічної формації форми життєдіяльності людей, котрі зміцнюють адаптивні можливості організму людини, сприяють повноцінному виконанню нею соціальних функцій і досягнення активного довголіття". Ю.П.Лисицин вважає, що "здоровий спосіб життя - це все, що в діяльності людей має відношення до

збереження та зміцнення здоров'я, все, що через діяльність по оздоровленню умов життя - праці, відпочинку, побуту - сприяє виконанню людиною її людських функцій".

С.В.Лапаєнко розроблено критерії та показники рівня сформованості ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя (конгнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний).

Особливу увагу привертають дослідження Л.П.Сущенко, в яких здоровий спосіб життя розглядається з філософського погляду як "об'єкт соціального пізнання", розкрито загальні підходи до соціальних технологій щодо здорового способу життя; визначено головні напрями оптимізації способу життя.

У новій концепції здоров'я робоча група ВООЗ пропонує таке визначення цього поняття: "Здоров'я - це ступінь здатності індивіда чи групи, з одного боку, реалізувати свої прагнення і задовольняти потреби, а з другого - змінювати середовище чи кооперуватися з ним. Тому здоров'я розглядається як ресурс, а не мета життя".

Але, на нашу думку, здоров'я та здоровий спосіб життя потребують на сучасному етапі розвитку суспільства найбільш інтегрованого, соціально-філософського підходу до проблем здоров'я, необхідності формування свідомості слідувати нормам здорового способу життя, розуміння інтеграції складових здоров'я людини: фізичної, психічної, духовної, соціальної.

Основним змістом діяльності по формуванню здорового способу життя є розробка і реалізація соціальних проектів, які спираються на певні передумови, принципи, завдання, стратегії, механізми, визначені формуванням здорового способу життя як науковою дисципліною, і мають на меті покращення здоров'я окремих осіб, груп людей, спільнот різних країн.

Основними принципами формування здорового способу життя є принцип партнерства, що потребує координованої діяльності всіх зацікавлених сторін: урядів, секторів охорони здоров'я та інших суспільних і економічних секторів, недержавних організацій, місцевої влади, промисловості та засобів масової комунікації, а також принцип пристосування цієї діяльності (проектів, програм, заходів, окремих ініціатив) до місцевих умов, потреб і можливостей окремих груп людей, громад, організацій, регіонів, країн, з урахуванням особливостей їхнього суспільного, економічного і культурного устрою (М.Гудстат, Н.М.Комарова, М.Лалонд, Р.Я.Левін).

Метою формування здорового способу життя є сприяння досягненню, в широкому розумінні, благополуччя і здоров'я для всіх, на всіх рівнях, у всіх сферах. Основний

механізм формування здорового способу життя – створення умов для окремих осіб, груп людей, громад позитивно впливати на проблеми здоров'я. Розрізняють п'ять напрямів формування здорового способу життя: формування сприятливої для здоров'я державної політики; створення сприятливого соціального і природного середовища; підвищення активності громад; розвиток особистісних навичок; переорієнтація служб охорони здоров'я (О.М.Балакірева, Л.Піндер, І.Рутман, О.О.Яременко).

Життєвий шлях кожної людини, зокрема молоді людини, пролягає через вибір певного способу життя та діяльності. Впровадження системи по формуванню здорового способу життя потребує врахування того факту, що кожна вікова група має свої, притаманні лише їй, специфічні особливості розвитку.

Дослідження А.Д.Алферова, Л.С.Виготського, І.Д.Беха, Д.В.Колесова, І.С.Кона, А.С.Макаренка, І.Ф.Мягкова, В.О.Сухомлинського, Д.І.Фельдштейна доводять, що особливості підліткового віку є серйозною соціально-педагогічною проблемою, а її врахування в організації життєдіяльності підлітка дозволяє молодій людині вийти на новий соціальний рівень, коли формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Основним результатом розвитку особистості у підлітковому віці є формування базових моральних та соціальних установок дорослої особистості.

Вивчаючи спосіб життя підлітків, ми змогли визначити у молодіжному середовищі вісім факторів ризику, які характеризують спосіб життя чи здоров'я підлітків як такий, що потребує окремої уваги дорослих: надмірна вага; наявність хронічних захворювань; небезпечна сексуальна поведінка; знижена фізична активність; психологічний дискомфорт; куріння; вживання алкогольних напоїв, наркотиків. Активне засвоєння шкідливих звичок припадає саме на підлітковий вік.

В останні роки проводиться активний пошук універсальної моделі побудови системи соціальної роботи, спрямованої на профілактику ризиків здоров'я. Світова практика показала, що найбільш наближеною за своїми характеристиками та вимогами є модель факторів ризику та захисту. Традиційно фактори ризиків і захисту розподіляють на три групи: особистісні, сімейні, соціальні (друзі, найближче оточення; загальносоціальні; шкільні). Найбільш позитивні результати у роботі з підлітками дають такі методи, як “peer education” (навчання “рівний – рівному”), “самокерована групова робота”, “життєвих ситуацій”.

Як зазначалося вище, одним із напрямів формування здорового способу життя і водночас однією з передумов становлення та розвитку особистості у підлітковому віці, є

створення сприятливої соціальної політики в державі. На сьогодні в нашій країні окремого законодавства про сприяння здоровому способу життя немає, хоча в цілому Україна дотримується міжнародного підходу до формування здорового способу життя.

В "Основних напрямках соціальної політики на період до 2004 року" (2000 р.) зазначається, що реалізація державних профілактичних програм має на меті поширення інформації з питань здорового способу життя та створення безпечних умов життя. У "Національній програмі патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства" (1999 р.) розроблено конкретні заходи щодо координації діяльності органів виконавчої влади усіх рівнів, громадських і релігійних організацій, навчальних і культурно-просвітницьких закладів, пов'язаної з патріотичним вихованням, розвитком духовності захистом моралі та формуванням здорового способу життя.

Однак, на нашу думку, чинними законодавчими актами врегульовуються окремі сфери життєдіяльності, і лише частина з них торкається певних аспектів здорового способу життя, насамперед медицина. Комплексний підхід щодо законодавчо-нормативного забезпечення впровадження здорового способу життя вимагає подальшої розробки. Не знайшла відображення і соціальна політика сприяння здоровому способу життя в Україні у фіскальній політиці та оподаткуванні. Подальша трансформація українського суспільства потребує розробки нових законодавчо-нормативних документів у цій сфері діяльності, нових підходів до застосування їх у практиці.

У другому розділі – **"Модель формування здорового способу життя як соціально-педагогічної умови становлення особистості у підлітковому віці"** – висвітлюються результати дослідно-експериментальної роботи, які підтверджують, що професійна діяльність соціальних педагогів у сфері формування здорового способу життя підлітків є однією з передумов становлення їх як соціальної особистості завдяки створенню відповідних соціально-педагогічних умов. А розробка та впровадження цілеспрямованих соціальних проектів є одним із механізмів перевірки оптимальності цих умов.

Формування певного способу життя людини обумовлено конкретними соціальними умовами. Свідомий (чи несвідомий) вибір способу життєдіяльності пролягає через процес соціалізації особистості, що охоплює всі сфери життєдіяльності, впливає на вибір способу життя. Процес соціалізації має певні механізми реалізації. У нашому дослідженні (експериментальна частина) ми спирались на розуміння соціально-педагогічних механізмів, визначених О. Мудриком: інституційний, традиційний, стилізований,

міжособистісний.

Інституційний спосіб реалізується через систему громадського виховання: школу, позашкільні навчально-виховні заклади, дитячі та юнацькі організації, засоби масової інформації тощо. Роль школи, вчителів, ми з'ясували у ході всеукраїнського опитування дітей та молоді (жовтень 1999 р.). При цьому виявлено, що у віці від 10 до 14 років частка дітей, котрі готові звернутися до вчителів, залишається відносно стабільною (14–16%), а від 15 років і до випускного класу значення думки вчителів різко знижується до 10%.

Неабияку роль у формуванні здорового способу життя відіграють засоби масової інформації. Молода людина, сприймаючи інформацію, засвоює певний стереотип життя: спосіб і стиль життя, тип поведінки тощо. За даними наукового дослідження “Ціннісні орієнтації молоді” (1999 р.) Українського інституту соціальних досліджень на першому місці серед форм проведення вільного часу підлітків перегляд телепередач: 80% молоді віком від 10 до 18 років дивляться телевізор щоденно, 25% – слухає радіо. Серед друкованих видань сучасна українська молодь надає перевагу періодичним виданням (70% опитаних читають їх часто). Засоби масової інформації мають також змогу опосередковано впливати на особистість через соціальні інститути, інших людей, сім'ю, ровесників тощо, і досить часто цей вплив носить вкрай суперечливий та неадекватний характер.

Традиційний спосіб як механізм соціалізації представляє собою засвоєння молодого людиною цінностей, еталонів поведінки, поглядів, характерних для його оточення. Особливу роль у формуванні уявлення та вироблення способу життя відіграє сім'я. Вона має двосторонній вплив на спосіб життя молоді людини. З одного боку, виступає як захисний чинник, що перешкоджає появі та розвитку шкідливих звичок, з другого – як чинник, що провокує розвиток цих звичок. За даними опитування “Спосіб життя молоді” (жовтень 1999 р.) саме батьки є одним з основних джерел інформування дітей, підлітків та молодих людей щодо здорового способу життя, хоча із віком питома вага тих, хто обговорює ці проблеми з батьками, зменшується.

Стилізований спосіб є механізмом формування особистості, що проявляється через вплив вікової субкультури. Група однолітків – один з найбільш вирішальних механізмів соціалізації підлітка. Її вплив на формування потреби здорового способу життя досить помітний і може носити як соціально позитивний, так і асоціальний характер. Про вплив друзів на формування здорового способу життя свідчить, що серед чинників, які утримують респондентів від паління, домінуючим є такий, як “мої друзі не палять” (33% у 10-14 річних, та 21% у 15-18-річних).

Міжособистісний спосіб соціалізації впливає на формування особистості підлітка у процесі спілкування з суб'єктивно значущими для нього особами. Саме у підлітковому віці ідеал відображає рівень морального розвитку особистості, суспільної групи, характеризує їхні помисли та спрямованість життєвих планів.

У ході формуючого експерименту ми розробили модель формування здорового способу життя підлітків соціальними педагогами, враховуючи три головних напрями стратегії цього процесу (див. рис.1). *Перший* - основні заходи (політика сприяння здоровому способу життя), створення сприятливих умов (соціальні умови щодо можливостей здорового способу життя), переорієнтація охорони здоров'я (співпраця у плані профілактики та попередження шкідливих звичок), формування особистісних навичок здорового способу життя у підлітків. *Другий* - соціально-педагогічна діяльність соціальних педагогів щодо формування здорового способу життя на конкретних робочих місцях. *Третій* – індивідуальна та групова робота з підлітками та їх найближчим оточенням - сім'єю та ровесниками. Дослідження дозволило виявити, що дія моделі по формуванню здорового способу життя може бути успішною лише за умови, коли весь процес здійснюватиметься професіоналами, здатними забезпечити оптимальний рівень змісту, форм і засобів впливу на молоде покоління.

Розробка блоку професійних знань та навичок соціальних педагогів для проведення заходів щодо формування здорового способу життя серед підлітків та молоді здійснювалася у межах міжнародного проекту “Молодь за здоров'я: Україна – Канада”. Основні завдання проекту: сприяння створенню багаторівневої, міжсекторальної моделі формування здорового способу життя молоді та поширення її на всю територію України; створення умов для делегування самій молоді права пропагувати здоровий спосіб життя; підвищення потенціалу формування здорового способу життя молоді у середовищі організацій, окремих осіб – партнерів проекту.

Перший етап дослідницької діяльності у межах проекту дозволив з'ясувати:

* стан здоров'я та спосіб життя дітей і молоді, а отже, і рівень актуальності проблеми для України (соціологічні дослідження "Спосіб життя молоді в Україні", 1997-1998 рр., звіти Державного комітету статистики України);

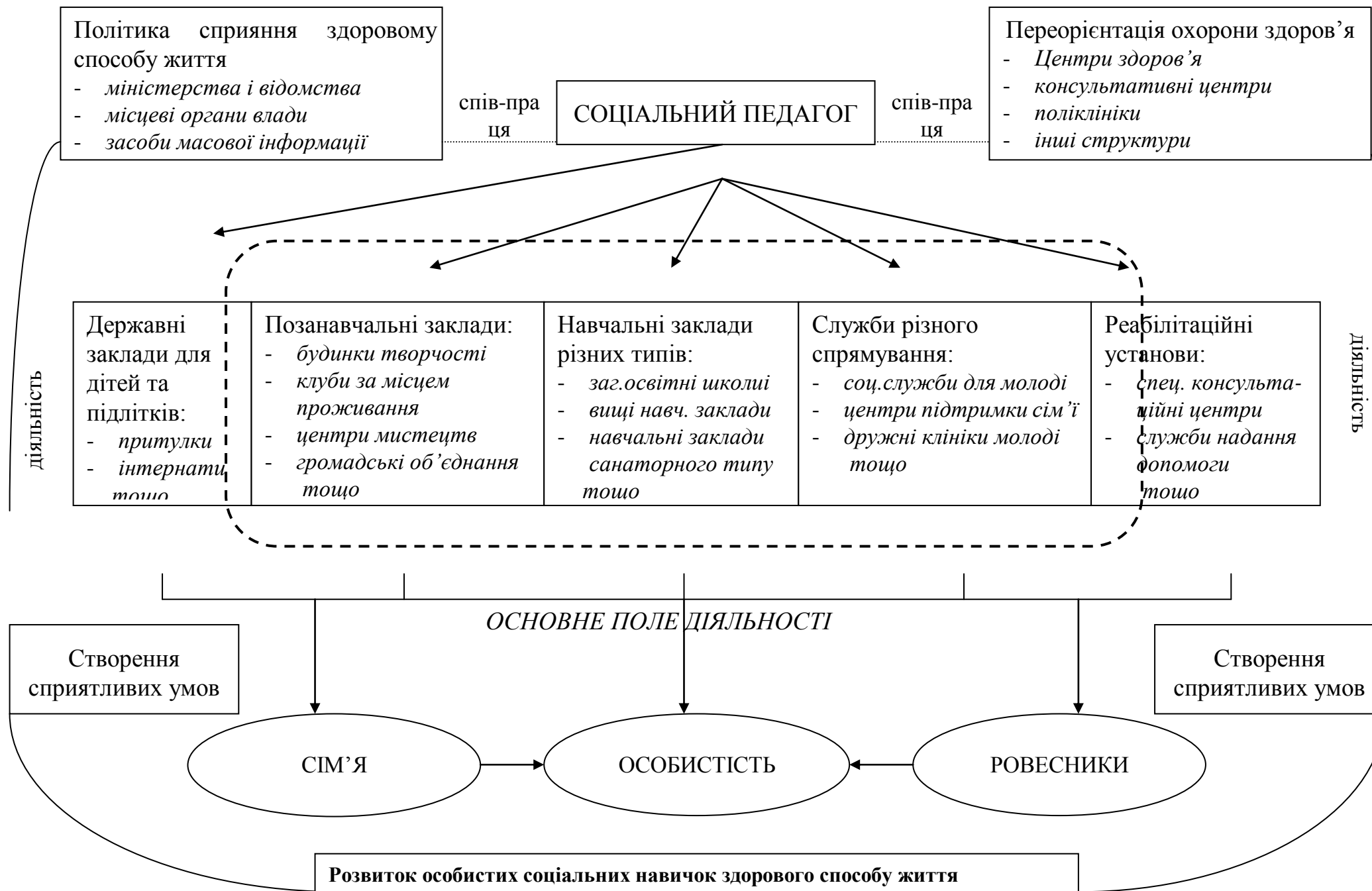
* загальноприйняті теоретичні підходи до формування здорового способу життя як самостійного наукового напрямку, що дало можливість вибрати практичні напрями і методи діяльності відповідно до сучасних наукових вимог і практичного досвіду різних країн.

* роль засобів масової інформації та інших джерел інформації у формуванні

здорового способу життя;

* законодавчі нормативи України та країн-лідерів по формуванню здорового способу життя з метою визначення можливостей українського законодавчого потенціалу та шляхів його удосконалення;

* практичний досвід вітчизняних та зарубіжних програм, спрямованих на покращення здоров'я населення, з метою відбору прийнятних методів впровадження проектів формування здорового способу життя.

На другому етапі підготовлено і проведено фокус-групи та глибинні інтерв'ю з різними спеціалістами: провідними фахівцями з соціальної роботи; з педагогами шкіл; медичними працівниками; управлінцями; представниками засобів масової інформації, громадських молодіжних організацій. Опитування дозволило визначити основні напрями, суб'єкти та об'єкти соціально-педагогічної роботи з підлітками по формуванню здорового способу життя.

Важливою умовою успішної загальнодержавної діяльності по формуванню здорового способу життя підлітків та молоді є необхідність відповідної професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників. Саме для цієї категорії фахівців розроблено навчальну програму (3-й етап дослідницької діяльності), основний зміст якої містить базові знання з теорії формування здорового способу життя, практики її впровадження, основи розробки соціальних проектів з формування здорового способу життя.

За змістом розробленої нами навчальної програми (4-й етап) протягом 1999–2001 років проведені навчальні семінари для різних категорій спеціалістів: для соціальних педагогів та соціальних працівників центрів соціальних служб для молоді (2000-2001 рр., 97 осіб), студентів других курсів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за спеціальністю "соціальний педагог" (2001 р., 78 осіб), лідерів громадських організацій (2000 р., 30 осіб), державних службовців (заст. голів з гуманітарних питань (2000 р., 12 осіб), медичних працівників м.Києва (1999 р., 20 осіб).

Основні завдання навчальних семінарів: 1) виявлення рівня усвідомлення учасниками семінарів проблем, пов'язаних із здоровим способом життя підлітків; 2) оволодіння теоретичними знаннями з основ формування здорового способу життя підлітків та молоді; 3) формування практичних професійних навичок щодо розробки проектів, спрямованих на формування здорового способу життя; 4) впровадження розроблених проектів у практику, оцінка і звіт про отримані результати.

У ході навчання проводилось анкетування (на початку і по завершенні), що дозволило визначити вплив навчання на зміну уявлення учасників про роль різних чинників у процесі формування способу життя молоді людини (див. табл. 1). На початку навчання учасники зазначали, що спосіб життя особистості визначається в основному і в першу чергу сім'єю та особистими якостями людини. В кінці семінару чинник "батьки" також займає значне місце (2), але індивідуальні якості особистості молоді людини посіли тільки 5,

віддавши місця засобам масової інформації та соціальній політиці країни. Принципово змінилося сприйняття ролі найближчого оточення: з 3 позиції рейтинг цього чинника піднявся до 1, що відбито у таблиці нижче.

Таблиця 1

Роль різних чинників у процесі формування способу життя молоді людини

№ п/п	Чинники		Рейтинг за вхідним анкетуванням	Рейтинг за вихідним анкетуванням
1.	Викладачі шкіл, інших навчальних закладів		7	9
2.	Засоби масової інформації		5	3-4
3.	"Зірки" мистецтва		11	10
4.	"Зірки" спорту		10	11-12
5.	Орієнтації населення району, міста стосовно способу життя		9	8
6.	Особисті якості людини		2	5
7.	Оточення (друзі, знайомі)		3	1
8.	Сім'я	Батьки	1	2
9.		Родичі	12	11-12
10.	Соціальна політика держави		4	3-4
11.	Соціальна політика області		8	6-7
12.	Соціальна політика міста		6	6-7

Аналізуючи рейтинг соціальних інститутів, які, на думку соціальних працівників, мають пріоритет у формуванні здорового способу життя підлітків та молоді, на початку навчання ми виявили, що провідними в цій роботі є спортивні організації та молодіжні клуби. З метою удосконалення та реалізації конкретних соціальних проектів щодо формування здорового способу життя на підґрунті теорії формування здорового способу життя нами розроблені "Завдання по плануванню проекту формування здорового життя". За даною методикою відпрацьовано низку соціальних програм по формуванню здорового способу життя, що є складовою комплексного проекту "Молодь за здоров'я". Для закріплення теоретичних знань по формуванню здорового способу життя підлітків та

молоді проведено семінарські заняття, тренінги, практичні заняття.

Тренінг-практикум "Розробка соціального проекту, спрямованого на формування здорового способу життя підлітків" як заключний етап навчання соціальних працівників проводився в три етапи (перші два – наприкінці навчання, третій – мав певну протяжність у часі. На першому етапі виявлялися найбільш актуальні проблеми міста (регіону, області) у напрямі формування здорового способу життя: ресурсні, кадрові, методичні тощо. На другому етапі учасники розробляли соціальні проекти, спрямовані на формування здорового способу життя, які згодом самостійно впроваджувалися на робочих місцях. На останньому етапі - здійснювався науковий супровід впровадження проектів науковцями, результати впровадження різних соціальних проектів обговорювалися з конкретними спеціалістами на "круглих столах", що дозволяло з'ясувати позитивні сторони їхньої роботи, виправляти упущення та недоліки.

Система навчання спеціалістів переконала нас й у тому, що результативність діяльності залежить від того, наскільки професійно соціальні педагоги зможуть розробляти й оцінювати соціальні проекти по формуванню здорового способу життя. Дослідження дало можливість визначити основні етапи проведення оцінювання. Оцінювання є складовою частиною реалізації проекту і здійснюється протягом усіх його стадій. *Перший етап* - взаємозв'язок планування та оцінювання програми. Програма оцінювання є комплексним соціологічним дослідженням, і як будь-яка програма, повинна містити мету, завдання, методи оцінювання, терміни реалізації, кількісні та якісні критерії, інструментарій збору інформації. Тому *другим етапом* є формулювання програми оцінювання соціального проекту. *Третій етап* – розробка інструментарію оцінювання (анкети, інструкції сценарію фокус-груп щодо збору інформації, інструкції щодо підбору підлітків для опитування, методичні рекомендації стосовно процедури збору інформації тощо). *Четвертий етап* – якісна й чітка звітність за схемою: мета оцінювання; стислий зміст програми оцінювання; джерела інформації; методи аналізу даних; висновки і пропозиції. Конкретний соціальний проект може оцінюватися як ззовні - працівниками, не залученими до реалізації проекту, так і зсередини - самими учасниками проекту. Результати цих оцінок зорієнтовані на вирішення одних завдань, але можуть відрізнятися за рівнем об'єктивності та компетентності.

В ході проведеного нами навчання соціальні педагоги глибше усвідомили важливість соціально-педагогічної діяльності щодо здорового способу життя, набули спеціальні знання щодо здорового способу життя та навички розробки, впровадження і

оцінки соціальних проектів з формування здорового способу життя підлітків та молоді. Крім того, соціальні педагоги та соціальні працівники, які пройшли підготовку за програмою “Формування здорового способу життя” визначились з конкретними шляхами формування здорового способу життя серед підлітків та молоді в їхньому місті, а саме: пошук партнерів та фахівців (95%), здійснення координації діяльності всіх партнерів (89%), впровадження інформаційного забезпечення цього процесу через засоби масової інформації (77%), створення ресурсних центрів матеріалів з формування здорового способу життя (70%), вивчення досвіду м.Києва (70%), залучення та підготовка волонтерів для роботи за методикою “рівний - рівному” (56%) тощо, а також провели навчальні семінари за програмою “Формування здорового способу життя” в яких взяли участь близько 200 соціальних працівників регіональних соціальних служб для молоді.

Підсумовуючи результати нашої роботи можна констатувати, що якісні та кількісні результати дослідження переконливо свідчать, що професійна діяльність соціальних педагогів є обов'язковою умовою процесу формування здорового способу життя, а розроблена загальна модель діяльності соціальних педагогів по формуванню здорового способу життя є дієвою, враховує всі компоненти, напрями та механізми реалізації цього процесу. Узагальнені результати проведеного нами дослідження підтвердили висунуту гіпотезу і дали змогу сформулювати такі висновки:

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування здорового способу життя як однієї з умов становлення особистості підлітка, що виявляється у розкритті сутності і специфіки здорового способу життя, зміни установок підлітків стосовно власного здоров'я, динаміки їх позиції щодо факторів ризику для власного здоров'я і суспільства, встановленні зв'язку якості процесу формування здорового способу життя і професіоналізму організаторів цього процесу (батьків, педагогів, соціальних працівників). Розроблено та апробовано систему підготовки таких фахівців, які, впроваджуючи процес формування здоровий спосіб життя, водночас забезпечуватимуть оптимальність соціального становлення та розвитку особистості у підлітковому віці.

1. Формування здорового способу життя є самостійним науковим напрямом, який характеризується сучасними поглядами на цю проблему науковців та практиків, певними ідеологічними засадами, принципами, стратегіями.

2. В Україні функціонує певна законодавча база щодо сприяння здоров'я та

здорового способу життя (Конституція України, Основи законодавства України про охорону здоров'я, Національна програма "Діти України", Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, Цільова комплексна програма "Фізичне виховання – здоров'я нації", Закон "Про загальну середню освіту" тощо), але очевидною є необхідність доопрацювання законодавчої бази з метою комплексного забезпечення діяльності всіх фахівців, які працюють у сфері впровадження здорового способу життя, у тому числі і соціально-педагогічної діяльності соціальних педагогів та соціальних працівників.

3. Соціальні педагоги працюють у напрямі формування здорового способу життя серед підростаючого покоління в чотирьох основних соціумах – сім'я, школа, позашкільні заклади, ровесники. У кожного з цих соціумів є свої відмінності, що характеризуються ставленням до них самих підлітків, і це зумовило розробку відповідних форм роботи з урахуванням цих особливостей. Розроблена загальна модель соціально-педагогічної діяльності педагога по формуванню здорового способу життя підлітків дозволяє виявляти основні механізми соціально-педагогічного впливу на формування навичок здорового способу життя у підлітків та визначити оптимальні шляхи впровадження соціальних проектів щодо здорового способу життя.

4. Формування певного стилю життєдіяльності молодшої людини, зокрема стосовно здоров'я – здорового способу життя, є одним із напрямів соціалізації. Ці дві категорії взаємозалежні і впливають одна на одну, що проявляється у процесі дії соціально-педагогічних механізмів: інституційного (навчальні заклади, засоби масової інформації), традиційного (сім'я, батьки), стилізованого (молодіжна субкультура) та міжособистісного (ровесники).

5. Соціальні педагоги в силу своїх професійних можливостей мають змогу поєднувати створення соціально-педагогічних умов для розвитку молодшої людини та одночасно посилювати в них зміст соціального виховання. При цьому слід враховувати специфіку розвитку особистості у підлітковому віці, труднощі соціального становлення, а також засоби варіативності запобігання соціальних проблем, пов'язаних з ризиками поведінки та здоров'я. Отже, професійну готовність соціальних педагогів та соціальних працівників до виконання цих завдань можна розглядати як один із механізмів формування здорового способу життя серед підлітків та молоді.

6. Для професійної діяльності у сфері формування здорового способу життя

соціальний педагог повинен володіти спеціальними знаннями (знання теорії формування здорового способу життя, практики її впровадження; основ професійних навичок розробки соціальних проектів по формуванню здорового способу життя тощо). Для набуття таких знань ефективною є навчальна програма “Формування здорового способу життя”, на базі якої ми здійснювали навчання спеціалістів соціальних служб для молоді. Система підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності (семінари, тренінги, лекційні заняття) дозволяє реалізувати такі завдання: формування усвідомлення сприйняття проблеми, пов'язаної зі здоров'ям та способом життя молоді; ознайомлення з основними чинниками впливу на формування здорового способу життя підлітків (особистісні навички, інтереси молодіжного соціуму до здорового способу життя, сприятливе оточення тощо); набуття професійної готовності слухачів до розробки та реалізації проектів (чи заходів) по формуванню здорового способу життя дітей, підлітків та молоді.

7. У ході експериментального дослідження нами розроблено і апробовано методичку наукової оцінки соціально-педагогічних проектів: формуюче оцінювання, процесуальне (поточне) оцінювання, оцінювання за результатами. За даною методикою було проведено навчання трьох вибірок спеціалістів з соціальної роботи та відпрацьовано низку соціальних програм по формуванню здорового способу життя, які входять до комплексного проекту "Молодь за здоров'я".

Таким чином, результати дослідження дозволяють стверджувати, що здоровий спосіб життя є тим підґрунтям, на якому базується психічне, фізичне, соціальне і духовне становлення молодого покоління України.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування здорового способу життя. Подальшого вивчення та розробки потребують такі напрями: оптимальні форми і методи індивідуальної та групової роботи з підлітками з формування усвідомлення здорового способу життя, залучення волонтерів до процесу формування здорового способу життя серед однолітків, особливості соціально-педагогічної діяльності соціальних педагогів із складними категоріями молоді, оптимальна діяльність різних соціальних інститутів щодо створення умов здорового способу життя, підбір та навчання кадрів на місцях основам формування здорового способу життя, соціально-правовий аспект процесу формування здорового способу життя в різних країнах світу тощо.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Вакуленко О.В. Сучасне розуміння здоров'я людей як соціальна умова їх

розвитку/Соціалізація особистості: Зб.наук.праць. – К.: НПУ, 2000. – Вип. 1. – С.93-99.

2. Вакуленко О.В. Наукова оцінка соціальних проєктів/Наука і сучасність: Зб.наук.праць НПУ. – К.:Логос, 2000. – Вип. 1; Ч.2. – С. 10-15.

3. Вакуленко О.В Світогляд здорового способу життя як соціально-педагогічна проблема/ Наук.вісн.: Зб.наук.праць. Вип. 10-11. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001. – С.44-49.

4. Вакуленко О.В. Умови формування здорового способу життя в Україні / Стратегія формування здорового способу життя: Матеріали конф., Київ, 19-20 жовт. 2000 р. – С. 90-93.

5. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан і перспективи розвитку /Кер.авт.кол. С.В.Толстоухова; В.В.Бачей, О.В.Вакуленко, З.Г.Зайцева та ін. - К.:Академпрес, 1999 – С. 59-72. 20%. У роботі використано результати експериментального дослідження автора.

6. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді / Кер.авт.кол. О.Яременко; Н. Бутенко, О.Вакуленко та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – С.53-69. 25%. У роботі використано результати експериментального дослідження автора.

7. Формування здорового способу життя: Навч.посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців/ Кер.авт.кол. О.Яременко; О.Вакуленко, Л.Жаліло, Н.Комарова та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – С. 126-168. 50%. У роботі використано результати експериментального дослідження автора.

8. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи /Кер.авт.кол. О.Яременко; О.Балакірєва, О.Вакуленко та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – С.124-148. 50%. У роботі використано результати експериментального дослідження автора.

Вакуленко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2001 рік.

Дисертація присвячена проблемі становлення і розвитку особистості у підлітковому віці та ролі здорового способу життя у цьому процесі. Теоретично

обґрунтовані соціально-педагогічні особливості становлення особистості підліткового віку, розглянуто соціально-педагогічні чинники формування здорового способу життя особистості, науково-теоретичні засади формування здорового способу життя, соціально-правові аспекти цього процесу. Висвітлені рекомендації по розробці та оцінюванні соціальних проєктів, спрямованих на формування здорового способу життя підлітків.

За результатами дослідження визначено основні напрями роботи соціальних педагогів щодо створення умов у напрямі формування здорового способу життя підлітків, що є передумовою становлення соціально активної особистості. Доведено необхідність, розроблено та апробовано систему підготовки соціальних педагогів до такого виду професійної діяльності під час проведення семінарів та тренінгів.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, формування здорового способу життя, наукова ідеологія формування здорового способу життя, соціально-педагогічні чинники формування здорового способу життя, професійна діяльність соціальних педагогів, оцінювання соціальних проєктів.

Вакуленко О.В. Здоровый образ жизни как социально-педагогическое условие становления личности в подростковом возрасте. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2001 год.

Диссертация посвящена проблеме становления и развития личности в подростковом возрасте и социальной роли здорового образа жизни в этом процессе. Цель проведения данного исследования – выявить особенности становления социальной личности подростка в процессе формирования понимания необходимости здорового способа жизни и обосновать значение профессиональной компетентности социальных педагогов в этом процессе.

Подростковый возраст характеризуется особенными сложностями в силу стремительного физического развития индивида в этом возрасте, в частности, проблемами социального становления как личности. Здоровый образ жизни через составляющие – физическое, психическое, моральное и социальное здоровье – дает возможность для более оптимального становления и развития личности.

В работе раскрыты современные научные взгляды на здоровье и здоровый образ жизни ведущих специалистов разных отраслей – медицины, педагогики, философии. Доказано, что формирование здорового образа жизни является сложным многогранным процессом, то есть отдельной научно-практической дисциплиной с собственными теорией, методологией, методиками и механизмами.

Ведущая роль в процессе становления и развития личности принадлежит социально-педагогическим факторам формирования здорового образа жизни в подростковом возрасте: ровесникам, семье, социальным институтам и др. Основным методом достижения цели - позитивных результатов формирования здорового образа жизни - есть активное включение самих подростков в эту работу при одновременном привлечении ровесников.

Социальные педагоги в силу своих профессиональных возможностей через социальную составляющую, путем создания реальных условий оказывают влияние на физическое, психическое и моральное развитие личности. Формирование осознания важности здорового способа жизни в подростковом возрасте является ключевым вопросом в социально-педагогической деятельности социальных педагогов. Для эффективного решения поставленной проблемы социальные педагоги должны иметь специальные знания и навыки разработки, оценки и внедрения социальных проектов по формированию здорового образа жизни подростков.

В результате данного исследования такой блок специальных знаний был разработан и включает в себя характеристику особенностей подросткового возраста, социальные факторы формирования здорового образа жизни личности, научно-теоретические основы формирования здорового образа жизни, социально-правовые аспекты этого процесса. А также даны рекомендации по разработке и оценке социальных проектов, направленных на формирование здорового образа жизни подростков.

В данной работе также приведены некоторые результаты всеукраинского социологического исследования “Способ жизни молодежи”, которые касаются проблем подросткового возраста. Выделены аспекты наиболее влиятельных источников формирования здорового образа жизни для подростков.

Проведен анализ законодательной базы по формированию здорового образа жизни, отмечено, что в Украине такая база действует, но ее необходимо доработать для комплексного обеспечения деятельности всех специалистов, которые работают в сфере формирования здорового образа жизни подростков и молодежи.

По результатам исследования определены основные направления работы социальных педагогов по созданию условий по формированию здорового образа жизни подростков, что, в свою очередь, может быть оптимальной основой становления социально активной личности. Доказана необходимость и апробирована система знаний подготовки социальных педагогов к такому виду профессиональной деятельности во время проведения семинаров и тренингов для социальных педагогов и социальных работников социальных служб для молодежи. Разработана модель социально-педагогической деятельности социальных педагогов по формированию здорового образа жизни подростков, которая дает возможность выявлять основные механизмы социально-педагогического влияния на формирование навыков здорового образа жизни у подростков и определять оптимальные пути внедрения социальных проектов по формированию здорового образа жизни.

В работе разработана и апробирована методика научной оценки социально-педагогических проектов (формирующее оценивание, процессуальное (поточное), оценивание за результатами) как один из механизмов проверки оптимальности этих проектов. По данной методике отработано ряд социальных программ по формированию здорового образа жизни подростков.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, формирование здорового образа жизни, научная идеология здорового образа жизни, социально-педагогические факторы формирования здорового образа жизни, профессиональная деятельность социальных педагогов, оценивание социальных проектов.

Olena V. Vakulenko **Health Promotion as a Social and Pedagogical Condition of Individual's Socialisation in Adolescent Age** - Manuscript

Thesis for awarding the degree of the Candidate in Pedagogy. Speciality 13.00.05 – Social Pedagogy – *Dragomanov* National Pedagogical Institute< Kyiv City, 2001.

The thesis deals with the issues of socialisation and individual development in adolescent age and the role of health promotion in this process. Social and pedagogical aspects of adolescent age are examined theoretically as well as social, pedagogical and legal aspects and theoretical approaches to health promotion. The thesis offers recommendations on development and evaluation of social projects aimed at youth health promotio.

According to the data obtained from the research, the main directions in the work of social pedagogues in the field of youth health promotion are identified. The work illustrates the necessity in a system of professional training in the field of social pedagogy and the training modules

already developed through a series of seminars and training workshops.

Key words: health, healthy life style, health promotion, individual socialisation, adolescent age, social and pedagogical conditions, professional activities of social pedagogues, evaluation of social processes.